

УДК: 821.161.2

Сугоняко Юлія Олександрівна
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
(Глухів, Україна)

ПРИТЧЕВИЙ КОНТЕКСТ ЗБІРКИ Д. ПАВЛИЧКА «НАПЕРСТОК»

Анотація. У статті досліджено сучасну поетичну творчість Д. Павличка. Здійснено аналіз етапної поетичної збірки «Наперсток» та виокремлено ключові образи даної збірки.

Ключові слова: сучасна поетична творчість, образ України, художній образ, збірка поезій, специфіка відтворення.

Сугоняко Юлия Александровна
Глуховский национальный педагогический университет
имени Александра Довженка
(Глухов, Украина)

Аннотация. В статье исследовано современное поэтическое творчество Д. Павлычко. Осуществлен анализ этапного поэтического сборника «Наперсток» и выделены ключевые образы данного сборника.

Ключевые слова: современное поэтическое творчество, образ Украины, художественный образ, сборник стихов, специфика воспроизводства.

Sugonyako Yuliya Oleksandrivna
Glukhiv National Pedagogical University
of the name of Oleksandr Dovzhenko
(Gluhiv, Ukraine)

THE DIRECTORY CONTEXT OF D. PAVLICHKO'S «NAPERSTOK» COLLECTION

Abstract. The article deals with the contemporary poetic work of D. Pavlychko. An analysis of the stage poetic collection "Thimble" has been performed and the key images of this collection have been identified.

Keywords: modern poetic creativity, image of Ukraine, artistic image, collection of poetry, specificity of reproduction.

Збірка «Наперсток» Д. Павличка (2002), як і «Гранослов», є багатетапною з багатьох поглядів у сучасному творчому доробку Д. Павличка. Історіософський контекст цілого грона мотивів збірки активізував саме естетику, закорінену в умовність. А свого часу відроджена Д. Павличком притчевість у збірці «Наперсток» стає тим надзвичайно ефективним семіотичним механізмом, який багатократно помножує діалогічні можливості авторського Слова, зверненого до кожного зокрема й до всіх тривожно мислячих загалом. До збірки увійшли поезії «Київ у травні», «Земля з

Тарасової могили», «Куделя», «Скатертина», «Люлька», «Писанка», «Зелені свята», «Мене нема», «Свобода», «Тризуб», у яких образ України єдомінуючим.

Збірка «Наперсток» займає особливе місце в творчості поета. Особливе, бо кличе автора в небувалий, віртуальний час, де можливими є її повернення в минуле, і погляд на події збоку, і найдивовижніші перевтілення, і розшифрування забутих письмен, і оживлення замовклих голосів. «Це книга запитань без відповідей і відповідей без запитань. Таке враження, ніби перебуваєш у майстерні скульптора: впереміш зліпки й початі роботи; посередині – стіл, що, обертаючись, демонструє форму, композицію, фактуру» [3, с. 144].

Характеристику збірки можна було б втиснути в суголосну сьогоднішнім теоретичним студіям тезу: спроектоване на діалог із часом поетове слово маніфестоване (або ж зовні виявлене) і ваговитими семантичними мотивами, антитезами й паралелями, і повторами інтертекстуального змісту, якими є часто використовувані ремінісценції та алюзії – від І. Величковського, Г. Кониського – до О. Довженка, В. Симоненка. Але ця суха констатація не в змозі розкрити своєрідності художнього космосу творця, а, стже, й таємниці магнетичного впливу його слова.

Зерно художності, за М. Бахтіним, – в «діаді особистості і зовнішнього світу, котрий протистоїть їй» [1, с. 365]. Завдяки їй своєрідно організується екзистенційна позиція умовного героя й естетична реакція – відповідь читача. З розгортання цієї універсальної «діади» в унікальну художню реальність народжується художній твір. Сам спосіб такого розгортання (героїчний чи, наприклад, іронічний) трактується теоретиками як модус художності, як «естетичний аналог духовно-практичного модусу особистісного існування (способу присутності «я» в світі)».

Поетія збірки «Наперсток» є інтелектуальною. Вірші зорієнтовані на діалог з реципієнтом, здатним до примноження сповідуваної автором системи цінностей, до співдумання над буттям людини на межі тисячоліть.

Шістдесят поезій, перекладених по-польськи, – то сад. Не божественних пісень, як у Г. Сковороди, хоч саме із ним пов'язаний основний мотив збірки – мотив пам'яті, насамперед, пам'яті культурної, історичної і вибореної тяжко свободи. «Що то за вольність? Добро в ній якеє?» – крізь віки звучить запитальне сковородинськеа.

Свобода, як човен.

*Гниє, коли стоїть на прив'язі,
керований веслами йде від берега до
берега,*

*а пущений без керма заводюю – зникає, –
відлунює у відповідь розмірковувальне Паєличкове.*

Свобода, як молитва [4, с. 99] («Свобода»).

Це якісно новий рівень діалогічного єднання – протистояння роздумів двох митців над феноменом свободи в часовому діапазоні понад два сторіччя, відмінний від започаткованого ще в шістдесятих. Уже тоді він окреслився ремінісцентними рядками «як доозріває тиші вічна мить, і мов зернятко в яблуці дзвенить», які сприймаються не як просто «етнічно впізнаване порівняння» (В. Моренець), а як прообраз і предтеча ускладненої

екзистенційної поезії. У ній Павличко актуалізуватиме світ думок Сквороди, а не сам його образ – суворого екзаменатора, як у Ліни Костенко («Минає день, минає день, минає день, а де ж мій «Сад божественних пісень»?») чи «роздвоєного», «блудного», печеного «піччю Катерин» мандрівника, як у І. Малковича:

*Куди, Грицьку, йдеш –
в народ стежка твоя?
Що ти йому несеш –
«Басни харковскія»?..
Роздвоєний Скворода
в рідне забрів село,
віршу розповіда,
душі козачкам звело:
«Буцїмто й босий Гриць,
а царської мови доп'яв,
по-царськи язик ворувивсь,
як віршу казав [4, с. 107] («Пійманий Скворода»).*

Сквородинські образи, ремінісценції в низці віршів актуалізують філософсько-іронічний модус художності, який постає як домінуючий у творах «Муха», «Кроти», «Павич», «Консіліум», «Собака», «Дентист», «Солов'ї жаби», «Слов'яни», «Дракон». Байкарська основа у Д. Павличка стає концентратом вибухової енергії нового сенсу, свіжого підтексту. У межах одного поетичного твору іронічний і навіть саркастичний дискурс врівноважується алегорично-умовним планом подачі подій, і що найважливіше – розширенням просторово-часового виміру спокійно-виваженого розмірковування-поцінування, до якого залучається читач. Алегорична інакомовність часто навмисно прозора, загальнодоступна, як у віршах «Кажан», «Солов'ї і жаби» чи «Муха».

Воістину байкарський сюжет переростає в філософську медитацію про відносність та минуцність того, в чому немає органічної необхідності:

*А дощ одірвався од свого хвоста,
як від зайвого тягаря,
непотрібної прикраси,
і пішов, і пішов, і зник за обрієм [4, с. 107].*

Так звертається могутній дуб до жита, пшениці, проса, квасолі, гречки, ячменю, чечевиці, гороху, вівса. В побудованому у формі пропозиції-відповіді вірші поєднано реальність (слов'яни зібралися на конгрес) й умовність, спостерігаємо тут і процес перетворення езопової мови з доконечної потреби (коли говорити прямо було небезпечно) – в додатковий, але далеко не другорядний засіб увиразнення авторської думки й огранення її в блискучий пуант:

*А слов'яни подумали,
подумали,
поду..
І кажуть: – Хоч ти і найбільший у нашім
роду,
і заманливо бути
таким, як ти еси,*

але що з того вийде?

Одні дубові ліси!

*А, крім того, нам дуже дорога
наша воля.*

Так сказали слов'яни –

*жито, пшениця, просо, гречка, ячмінь,
чечевиця,*

горох, овес і навіть квасоля [4, с. 71] («Слов'яни»).

Потужний мотив пам'яті і дав назву аналізованій збірці. Пам'яті глибоко особистій, асоціаціям виразно індивідуальним, а також кореням давньолітературним завдячує екзистенційна поезія збірки, зокрема та її частина, в центрі якої – Його величність невблаганний Час.

В якому столітті

ти не народився б,

завжди буде запізно і заскоро!

*Запізно, бо все найважливіше
на цьому світі*

вже сталося без тебе,

*заскоро, бо все найважливіше
на цьому світі,*

ще станеться без тебе [4, с. 32] («Запізно і заскоро»).

Ці рядки вірша «Запізно і заскоро» нагадують медитацію І. Величковського на тему часу (цикл «Минуті»). Зближує твори поетів XVII і XX століть інтенція до вивільнення настроєвого начала в переживанні й пережитті буття. Посередником між ними може бути хіба що ще один український філософ і поет Є. Плужник з його збіркою «Дні» (1926). Наприклад, Плужникові рядки:

Дивлюсь на все спокійними очима

Давно спокійний бути я хотів

І вже не тішить вишукана рима

А біль її шукати – й поготів! [2, с. 80] («Дивлюсь на все спокійними очима»).

У контексті вітчизняної екзистенційної поезії сприймаються як предтеча появи суголосних мотивів у віршах аналізованої збірки «Двері», «Фотографії», «Чужинець», «Душа», «Сходи», «Життя», «Я є».

У цій поезії простежуємо і нерозривний зв'язок автора з рідним краєм. Його думки і у зрілому віці линуць у спогади дитинства.

Екзистенційний мотив у збірці «Наперсток» окреслюється як основний і підпорядковує собі низку інших. Зокрема й мотив пам'яті в його різноманітних виявах, роокріплюючи широту інтелектуально-духовних пошуків автора. Д. Павличко не боїться, що роздуми про те, чи завжди автентичним було його власне існування (вірш «Дракон»), можуть привести до невтішного висновку. Водночас домінуючий у збірці загалом іронічний модус художності в названому творі (та й у деяких інших, зокрема «Маска», «Сходи», «Мене нема») збагачується й починає вигравати новими інтонаційними барвами самоіронії:

А може справді

мене нема?

*Бо ж недаремно там мене шукають,
впиваючись очами в кожну постать,
безсмертні очі вишень і черешень [4, с. 85] («Мене нема»).*

У центрі вірша «Писанка», в ореолі любові – тривоги, теж хронотоп дому. Ним став сьогодні «цей світ – надбита писанка; // вона ще не розпалась, // але глибокі тріщини у шкаралупі // показують, що на землі живуть сліпі, // котрі не бачать // розколин небезпечних...» [4, с. 81].

Одним із ключових образів збірки є образ України. По-особливому змальовує Д. Павличко квітучу Україну у вірші «Київ у травні», протиставляючи її сірій буденності:

*Київ у травні
на розквітлих каштанах,
ніби на величенських парашутах,
піднімається в небеса,
пливе над Україною,
світить зорями соборів [4, с. 26] («Київ у травні»).*

Не забуває Д. Павличко про тяжкі для України часи, людські муки і тортури:

*І тільки з висоти Голгофи і хреста,
вже будучи прибитим,
Ісус побачив спухлих з голоду дітей
в благословенній Україні,
побачив Освенцімські печі,
побаив крові
пульсуючий струмок,
під фундаментами тюрми в Катині,
і здригнувся,
і збагнув,
що смерть його не може бути,
спокутою за злочини влюдську [4, с. 90] («О, Батьну мій небесний!»).*

Отже, збірка «Наперсток» Д. Павличка наскрізно пройнята філософськими роздумами автора про минуле народу. Образ України митець подає крізь призму сковородівських мотивів. Наскрізним мотивом збірки є філософське осмислення історії українського народу, її особливості та традиції.

Образ України у збірці «Наперсток» в уяві автора асоціюється з писанкою, слав'янським народом, житом, пшеницею, рідним краєм, свободою, полями, нивами, дощем, батьківською хатиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества/ Сост. С.Г. Бочаров. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
2. Соболь В. Етапи творчості: «Наперсток» Дмитра // Слово і час. – 2001. – № 5. – С. 80–83.
3. Якубовська М. Народ воскресатиме в тобі: До 75-річчя Дмитра Павличка // Вітчизна. – 2004. – № 9–10. – С. 144 – 149.
4. Яременко В. Понорама української літератури ХХ ст.// Українська мова і література. – 2001. – №11. – С. 34– 36.